

Aina Moll i la Campanya de Normalització Lingüística (1989-1995)

Abans de tot, voldria fer una sèrie de consideracions preliminars. La primera és recordar que l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears es va aprovar l'any 1983. Va ser el penúltim, tan sols va precedir el de La Rioja. I l'accés de les Balears a l'autonomia va ser per la via de l'article 143 i no per la del 151. Això volia dir més poques competències i més condicionaments limitadors per a l'exercici de l'autogovern. Aquest doble fet s'explicaria perquè les Balears d'aquell moment eren —i encara ho continuen essent actualment— una província política en la qual els partits estatals tenien una hegemonia gairebé absoluta. En termes electorals, la representació de les Balears a les Corts Generals era i és semblant a la de qualsevol altra província de l'Espanya castellana. Les Balears, l'any 1983, no representaven cap problema per a l'Estat; per tant, l'Estat es podia permetre el luxe d'ignorar-les i de menystenir-les i no passava res en absolut. El mapa electoral, evidentment, era el reflex de la mancança d'una consciència social majoritària reivindicativa de l'autogovern. Era així encara que de tant en tant hi hagués pogut haver alguna manifestació que havia estat més o menys massiva. Cal recordar que les eleccions autonòmiques de l'any 1983 a les Balears les va guanyar una coalició que tenia Aliança Popular com a integrant principal. Això significa que el primer Govern autonòmic balear de la història va estar encapçalat pel partit que tenia més components franquistes i que havia estat més recelós davant tot el procés autonòmic.

Tanmateix, l'any 1986 el Parlament de les Illes Balears va aprovar la Llei de normalització lingüística. Els primers anys de Govern autonòmic, Aliança Popular va practicar un absentisme total en el camp de la normalització de l'ús del català. Així mateix, va contribuir a mantenir vius tots els prejudicis lingüístics ancestrals i, a més a més, a crear-ne de nous: «el mallorquí, amenaçat pel català», la

presentació de la normalització lingüística com un acte d'imposició... La Llei de les Balears va ser aprovada quan tots els altres territoris de l'Estat amb una llengua pròpia diferent a la castellana ja havien ratificat feia uns anys la seva llei de normalització lingüística. I es va acabar aprovant amb presses perquè s'estava acostant la inauguració a Palma del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, i Gabriel Cañellas el volgué presidir amb el trofeu de la Llei tot just acabada de publicar. En el seu discurs, Cañellas sobretot va parlar de la necessitat de defensar les modalitats. Ni en aquella ocasió solemne ni en cap altra de posterior no va voler fer una crida institucional convidant els ciutadans a fer ús de la llengua pròpia del país. L'únic programa lingüístic explícit d'Aliança Popular era la defensa purament retòrica de les modalitats. En realitat, el que de veritat els preocupava era que fos qüestionada l'omnipresència del castellà en els àmbits de l'Administració, l'escola, els mitjans de comunicació i l'activitat econòmica. Al Principat de Catalunya, als anys vuitanta i noranta, es va difondre la idea que els populars —Partit Popular (PP), a partir de l'any 1989— del País Valencià eren molt salvatges en matèria lingüística i que, contràriament, els de les Balears tenien una actitud positiva envers la llengua catalana. Sempre he pensat que l'única diferència substancial que hi havia entre ambdós era que els valencians estaven a l'oposició i varen voler utilitzar la qüestió lingüística com a arma de mobilització de prejudicis socials contra el Govern socialista i, diferentment, els populars balears estaven governant i per això el que volgueren va ser evitar al màxim que s'organitzàs civilment la crítica i el rebuig a la seva actuació en matèria lingüística. En poques paraules, arribaren a la conclusió que, amb el seu absentisme lingüístic, estimulaven molt menys l'oposició activa d'aquells sectors polítics i socials que eren partidaris d'un procés normalitzador de veritat que si haguessin practicat la confrontació explícita contra el català. Per això va poder semblar que el PP balear no atacava la llengua catalana. Ara bé, el president Cañellas i altres dirigents la menyspreaven i la menysvaloraven sense cap complex. En ocasió d'una campanya a favor de la creació de mitjans de comunicació audiovisual en català, la posició de Cañellas va concretar-se en la frase següent: «A les Balears no hi haurà televisió ni en català ni en hebreu».

Malgrat la situació politicoinstitucional acabada de descriure, a Mallorca, a cavall dels anys vuitanta i noranta, hi va haver un moviment civil de reivindicació lingüística que va ser molt actiu, en creixement constant i amb un nivell d'eficàcia considerable. No podem oblidar el paper tan positiu que feren els ensenyants. Hi hagué la formació i desenvolupament del moviment de les escoles mallorquines, a infantil i a primària, a partir de 1984. I l'aparició en escena dels professors de llengua i literatura catalanes als centres de secundària. Juntament amb ensenyants d'altres matèries, igualment molt joves, exerciren de veritables creadors de normalitat lingüística. Organitzaren programes de ràdio, cicles de cinema,

concerts de rock, representacions teatrals...; crearen revistes als centres; elaboraren projectes per impulsar l'ús del català com a llengua vehicular dels instituts, o promogueren la participació dels estudiants a trobades fetes a Mallorca (aixoplugats pel Grup Blanquerna, a partir de 1984) i a diferents indrets dels Països Catalans («El país a l'escola», «Encontre de poesia jove a Elx», intercanvis escolars...). A Mallorca hi va haver molta d'implicació dels estudiants de secundària en els actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986), amb una concentració a Calvià en què hi havia més de sis-cents assistents. Els anys vuitanta també foren una gran dècada per a l'Obra Cultural Balear. L'entitat va crear nombroses noves delegacions als pobles de la Part Forana, va impartir cursos de català per a adults a les barriades de Palma —amb el suport de la majoria municipal d'esquerres de la ciutat—, va organitzar una campanya per a la recepció de TV3 a Mallorca que va tenir un final feliç i va promoure els Premis 31 de Desembre —que són una manifestació cívica anual que es concreta en un reconeixement públic de la tasca feta per determinades persones o entitats en benefici de la llengua, la cultura i el país. I l'any 1990 va ser el de la creació de la Federació Lull, una institució cultural i de país que aglutina l'Obra Cultural Balear, Òmnium Cultural i Acció Cultural del País Valencià. L'Obra Cultural Balear d'aquells anys tenia una capacitat d'influència considerable sobre els diferents grups polítics i socials. En diverses ocasions va ser capaç d'aconseguir una implicació molt transversal en campanyes i en actes reivindicatius de naturalesa lingüística, cultural, política i econòmica. Tal vegada l'exemple concret més rellevant fou el de la creació de la Plataforma Cívica per a l'Autogovern, que el 4 de novembre de 1991, sota el lema «Volem comandar a ca nostra», organitzà un acte al Teatre Principal de Palma, amb un miler d'assistents, durant el qual feren una intervenció —a favor de la reforma i l'ampliació de l'Estatut d'autonomia i de la defensa dels elements identitaris— una bona part dels personatges que tenien més rellevància i representativitat en els diferents sectors: el bisbe de Mallorca, els dirigents de les associacions de la gran empresa (Confederació d'Associacions Empresarials de Balears, CAEB) i la petita empresa (Federació de la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca, PIMEM), els secretaris generals dels sindicats, els presidents d'entitats culturals i ecologistes, etc. Val a dir que la implicació d'algunes d'aquestes entitats en el procés de recobriment de la identitat i de l'autogovern era més d'aparença que real, més un gest puntual públic que no una acció fàctica executada amb continuïtat. Aquesta mena d'actes, tots ells concebuts amb un sentit de país evident, entenent-lo com una realitat nacional en procés de reconstrucció, aquells anys varen comptar amb la presència de personatges públics del món polític i econòmic que avui en dia es fa difícil imaginar que poguessin participar en uns actes de contingut semblant. Fins i tot hi va haver importants consensos parlamentaris en matèria lingüística. La Llei de normalització lingüística va ser aprovada per unanimitat.

tat. Una llei, cal dir-ho, que el Govern autonòmic mai no va estar gens interessat a aplicar plenament. També cal afegir a l'inventari d'aquell moment l'existència d'un grup parlamentari —el format pel Partit Socialista de Mallorca i l'Entesa de l'Esquerra de Menorca— que va desenvolupar una gran activitat en el terreny de la reivindicació lingüística, cultural i nacional. Varen promoure nombroses iniciatives que, en ocasions, varen aconseguir el suport de la majoria parlamentària; entre d'altres temes, per a l'establiment de relacions amb Catalunya en matèria lingüística i cultural.

Els anys vuitanta també hi va haver factors negatius que no poden ser oblidats. Ja hem esmentat abans la inhibició del Govern del PP i del seu president Gabriel Cañellas en el foment de l'ús de la llengua catalana. En referència al Govern de l'Estat, que aleshores estava monopolitzat per un Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) de majories absolutes, hem de dir que durant una quinzena d'anys es va negar a transferir a les Balears les competències en ensenyament, contradient l'articulat de l'Estatut d'autonomia. Durant molts d'anys, les Balears varen ser l'única comunitat autònoma amb una llengua pròpia diferent a la castellana que no tenia transferida l'educació. Aquest fet no va facilitar l'extensió de l'ensenyament en català, ni tampoc una organització més autocentrada dels múltiples elements que integren el sistema educatiu. Igualment, aquell PSOE totpoderós va bloquejar durant una bona partida d'anys la reforma de l'Estatut d'autonomia que havia aprovat el Parlament de les Illes Balears. I el dèficit fiscal històric entre l'Estat i les Balears no tan sols no va minvar sinó que a més va anar creixent. De les relacions entre els governs espanyol (PSOE) i balear (PP) se'n varen derivar fruits positius ben escassos. Hi ha una llegenda urbana segons la qual el conseller d'Hisenda Alexandre Forcades, cada vegada que anava a Madrid a fer alguna negociació, quan tornava, deia que s'havia fet independentista. Evidentment, tan sols ho era durant vint-i-quatre hores. Una altra malifeta del Govern de l'Estat d'aquella època va tenir relació amb els mitjans de comunicació. L'any 1979 s'havia format a Palma una associació per a promoure la creació d'una emissora de ràdio privada en català, Ràdio Mediterrània. El projecte va atreure devers sis-cents petits accionistes i una recollida d'unes quinze mil signatures de suport. Durant anys es va estar reivindicant la concessió d'una freqüència per a l'emissora. L'any 1989, el Govern de l'Estat va concedir, d'un cop, quinze freqüències a les Balears i no n'hi va haver cap per a Ràdio Mediterrània. Com és evident, les quinze freqüències anaren a parar bàsicament a les grans cadenes estatals de radiodifusió.

L'any 1988 es va produir un fet rellevant en la política balear. El partit regionalista de centre-dreta Unió Mallorca va entrar al Govern que presidia Gabriel Cañellas. Maria Antònia Munar va convertir-se en la consellera de Cultura. Ho va ser fins l'any 1992, quan va ser cessada per Cañellas a causa d'un conflicte d'interessos entre els dos partits. Munar no tenia cap perjudici en contra del català, més

aviat n'estava predisposada a favor. A més, pel perfil que volia tenir el seu partit, li corresponia estar-hi a favor. Va iniciar-se un període en què el Govern balear va tenir una actitud més favorable envers el català. Un exemple: a proposta de Munar, l'any 1990 fou aprovat un decret que obligava tots els càrrecs institucionals a fer ús de la llengua catalana en les seves intervencions públiques.

Aquest era el panorama polític i lingüístic amb què es va trobar Aina Moll l'any 1988 en tornar a establir la seva residència a Mallorca, després dels seus vuit anys de directora general de Política Lingüística a Catalunya. Es donaven unes circumstàncies ben determinades, que eren el resultat de la conjunció dels quatre factors següents:

a) Un moviment social reivindicatiu de la normalització lingüística que no era gens menyspreable, tant en el terreny de la mobilització com en l'àmbit de la creació i la difusió d'arguments ideològics favorables a l'ús del català.

b) Una major predisposició d'una part dels governants a favor de la normalització lingüística; o, almenys, una reducció dels seus recels.

c) La considerable capacitat operativa de l'Obra Cultural Balear d'aquell moment, amb Antoni Mir com a personatge clau en el seu paper de gerent de l'entitat i com a ideòleg principal de tot plegat.

d) La presència d'Aina Moll a Mallorca i la seva disponibilitat a comprometre's com a capdavantera en una campanya, meitat institucional i meitat civil, de foment de l'ús del català. Moll, a més de tenir un gran capital filològic —per la seva formació— i de gestió política —per haver exercit el càrrec de directora general—, també personificava un gran capital simbòlic. El seu pare, Don Francesc, era un símbol que històricament havia estat capaç d'aconseguir, tant pel seu tarannà com per la seva saviesa, un reconeixement i una legitimitat que anaven molt més enllà dels cercles estrictes del nacionalisme lingüístic i cultural. Aina Moll era percebuda com a dipositària del doble capital filològic i simbòlic que el seu pare encarnava, amb el valor afegit, a més a més, de la seva experiència politicoadministrativa a Catalunya.

La conjunció dels quatre factors anteriors va fer possible que, el 18 d'octubre de 1989, el Govern de les Illes Balears, els governs dels consells de Mallorca, de Menorca i d'Eivissa-Formentera i l'Ajuntament de Palma signassin un acord institucional per a impulsar la Campanya de Normalització Lingüística. D'aquestes cinc institucions, tres eren presidides pel PP (el Govern balear i el dels consells de Mallorca i d'Eivissa-Formentera) i dos, pel PSOE (el de Menorca i l'Ajuntament de Palma). Aquest acord va tenir un precedent. Uns mesos abans, les conselleries de Cultura del Govern de les Balears i del Consell de Mallorca, i la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Palma, havien decidit que conjuntarien les seves campanyes de normalització lingüística. L'acord institucional de l'octubre de 1989 tenia els objectius següents:

1) Intensificar els esforços de cada una de les administracions per donar compliment a la Llei de normalització lingüística. En aquell moment, gairebé tots els terminis cronològics de compliment dels diferents mandats que estaven establerts a les disposicions finals ja havien estat sobrepassats.

2) Implicar en el procés de normalització lingüística els ajuntaments, els sindicats, els mitjans de comunicació, les entitats i les associacions, i el conjunt dels ciutadans.

3) Incloure en els pressupostos de les diferents administracions, a partir de 1990, les partides necessàries per a dur a terme el programa.

4) Crear l'estructura de gestió adient per al desenvolupament de la Campanya, amb un patronat —integrat pels representants institucionals—, una comissió tècnica —amb Aina Moll al capdavant— i els grups de treball i un secretariat —amb la figura d'Antoni Mir.

Darrere dels textos acordats i de les gestions necessàries per a construir l'acord institucional, hi hagué el tàndem format per Aina Moll i Antoni Mir, una parella ben avinguda i ben complementària. Moll en va ser la presidenta i la coordinadora general «atesa l'experiència que té en política lingüística i planificació». I Mir en fou el coordinador executiu, perquè aquesta ja era la tasca que havia anat fent des de l'Obra Cultural Balear. Aina Moll hi va posar la cara, el prestigi, l'experiència, els coneixements, el caràcter i una habilitat social que li permetia crear equilibris i minimitzar la confrontació entre sectors antagònics. De vegades, fins i tot assumí el pagament d'algun peatge per tranquil·litzar aquells que en realitat, i més enllà de les aparences, no eren gaire partidaris de la normalització lingüística de veritat. Així, per exemple, s'ha d'entendre alguna declaració d'Aina Moll en la qual alertava contra els possibles inconvenients que es podien derivar de les demandes d'aquells que eren massa exigents i tenien massa pressa.

El lema triat per a la Campanya va ser «La llengua, feina de tots». L'estratègia era més o menys semblant a la que uns anys abans havia estat adoptada a Catalunya. Calia fer entendre a la societat que la normalització de l'ús de la llengua havia de ser un projecte col·lectiu del qual ningú no es podia desentendre. Les institucions i els ciutadans, conjuntament, en un joc dialèctic de complementarietats i d'estimulacions recíproques, havien de comprometre's a donar compliment als objectius que establia la Llei de 1986. La primera actuació de la Campanya, que va néixer amb la voluntat de tenir continuïtat al llarg del temps, va anar encaminada a la captació d'adhesions. Al llarg dels mesos següents, s'hi adheriren quarantacinc ajuntaments, desenes i desenes de centres escolars —tant de primària com de secundària—, nombroses associacions cíviques i culturals, etc. També, nombrosos col·legis professionals: advocats, apotecaris, arquitectes, administradors de finques... L'adhesió implicava una predisposició a dur internament i en el seu àmbit d'influència un procés de recuperació de l'ús de la llengua catalana. I, igual-

ment, la majoria dels partits polítics... El PP, però, mai no es va adherir a la Campanya. Els governs de les Balears i del Consell de Mallorca, que tenien presidents del PP, sí que s'hi adheriren, com si fos un peatge institucional ineludible, però el PP com a organització mai no va donar suport a la Campanya.

Quins foren els principals mèrits i valors d'aquella Campanya que va encapçalar Aina Moll? Pensam que la seva capacitat de comprometre-hi les principals institucions polítiques, la voluntat d'implicar-hi una gran quantitat d'entitats, la seva crida a tota la societat assenyalant la responsabilitat de cada ciutadà en el projecte de l'extensió social de l'ús de la llengua i, finalment, la composició heterogènia i transversal de la massa dels adherits.

Al llarg dels seus sis anys de funcionament, la Campanya va oferir serveis d'assessorament lingüístic i de correcció i traducció de textos, i va donar suport a l'ensenyament de la llengua catalana i en català. També publicà una secció molt didàctica a la premsa, dedicada a combatre els prejudicis lingüístics i a resoldre els possibles dubtes que un ciutadà corrent podia tenir en el cas que es decidís a fer un ús correcte del català. Aquests articles, majoritàriament d'Aina Moll i d'Antoni Ignasi Alomar, foren arreplegats en una dotzena d'opuscles sota el títol genèric *Línia directa*. Així mateix, Moll aquells anys va fer nombroses conferències i intervencions públiques, a llocs i davant públics ben diferents, sempre reclamant als qui l'escoltaven que assumissin un compromís personal amb l'objectiu de la normalització lingüística. La Campanya sempre es va desenvolupar amb uns recursos tècnics molt elementals i amb uns pressupostos escassos, però pensam que és inqüestionable que, malgrat les seves limitacions, les actuacions que va dur a terme varen ser positives. Fou la primera temptativa que hi hagué a les Balears d'impulsar, d'una manera planificada i amb una implicació institucional, una campanya que tenia l'objectiu de fer créixer l'ús del català en tots els àmbits socials. A la fi de l'any 1996, va acabar-se definitivament el seu recorregut.

En un context polític de normalitat nacional —amb uns ciutadans i uns representants polítics del tot lleials a la llengua pròpia del país—, les institucions governamentals són les que haurien assumit el repte de la normalització lingüística. A les Balears, els governants del PP en cap cas no volgueren fer-se càrrec directament d'un projecte d'aquesta naturalesa. En primer lloc, perquè, com a organització, se situaven —per inèrcia o ben conscientment— dins la tradició ideològica d'adscripció nacional castellanoespanyola que, històricament, havia estat la característica de la dreta mallorquina. En segon lloc, perquè el PP comptava amb una base electoral autòctona, urbana i de classe mitjana-alta, que estava profundament desmallorquinizada. La majoria dels dirigents del PP formaven part d'aquell sector de la societat mallorquina que ha fet de l'autoodi un component de la seva identitat. Per tot això, una campanya de foment de l'ús del català que, en bona lògica, hauria d'haver estat absolutament institucional, acabà essent desenvolupada a través d'un orga-

nisme —mixt, híbrid i complex— que es va trobar amb limitacions evidents de disponibilitat de funcionaris i de tècnics, i també amb incerteses pressupostàries periòdiques. En els pressupostos de l'any 1995, el Govern balear, presidit pel PP, ja no hi va posar la partida que s'havia compromès a aportar anualment a la Campanya. Aquest fet més o menys coincideix amb el moment en què Aina Moll es jubila definitivament com a professora d'institut. Els anys anteriors, mentre havia dirigit la Campanya, havia estat en comissió de serveis.

Cap a la meitat de l'any 1995 es va produir un canvi en la presidència del Govern de les Balears. Cristòfol Soler substituï Gabriel Cañellas. I Soler, tant pel seu tarannà com perquè va detectar que socialment el foment de l'ús del català ja era una demanda avalada per un nombre gens insignificant de ciutadans, va fer de la normalització lingüística un dels objectius més publicitats del seu Govern, fins al punt que creà la Direcció General de Política Lingüística. Val a dir que el fet que hagués prioritzat la qüestió de la llengua va ser un dels arguments que varen ser invocats pels sectors influents del seu partit que l'obligaren a dimitir de president, tot just uns sis mesos després d'haver ocupat el càrrec.

Després de l'episodi de la presidència de Cristòfol Soler, la gestió institucional de la política lingüística va començar un altre cicle. Ara i aquí no és el moment de parlar-ne.

DAMIÀ PONS
Secció Històrico-Arqueològica